

RÉVÉSZ JÓZSEF

Az interaktív ének-zene foglalkozások hatása az óvodások személyiségének a fejlődésére

Kodály Zoltán, Forrai Katalin, Kokas Klára hagyatéka jogosítja fel az elhivatott pedagógust arra, hogy bővítsék azokat a megoldásokat, pedagógiai módszereket, amelyek segítik az élményszerűséget hatékonyabbá téve a gyermekek zenei nevelését. Kutatásunk célja az óvodai zenei nevelésre épülő interaktív foglalkozások hatásának vizsgálata a személyiség fejlődésére. A zeneművészek által vezetett rendhagyó foglalkozások lényege a folyamatos párbeszéd a felnőtt és a gyerek között. Mintegy 400 előadásból leszűrt tapasztalatainkról kívánok beszámolni. Meggyőződésem, hogy a művésztársaimmal közösen irányított interaktív ének-zene foglalkozások lehetővé teszik az óvodások képzelőerejének, intuitív képességeinek a kibontakoztatását, a zenei tehetség korai felismerését és fejlesztését.

*„Az óvodával, annak zenéjével foglalkozni
nem mellékes kis pedagógiai kérdés,
hanem országépítés.”*

Kodály Zoltán

Bevezetés

Muzsikusként vallom, hogy a zene egy érzelmi nyelv. Alkalmas gondolatok, érzelmek közvetítésére átvitt és valós értelemben egyaránt. Sokszor tapasztalom, hogy hatni lehet vele az emberekre. Ez hangsúlyozottan igaz az óvodáskorú gyermekekre, hiszen a nevelő a gyermeket saját gondolkodásával befolyásolja. Értékrendszere most kezd kialakulni, fogékony mindenre, elfogadja a tekintély alapján értékelő véleményt (Forrai, 1991). A zenei nevelés a művészeti nevelés körébe tartozik. Felkeltheti a gyermek zenei érdeklődését, formálja zenei ízlését, esztétikai fogékonyságát (Forrai, 1974).

„De miben áll a művészet, és a művészi zene jelentősége? A művészeti alkotás a valóság esztétikai elsajátítása, két lényeges feltételét egyesíti az érzelmi nevelésnek. Egyik oldalról megkívánja a valóság alapos, a teljes gondolati apparátus útján kialakított, általánosító és absztraháló ismeretét. Tehát a társadalmi valóság objektív és helyes ismeretén kell alapulnia. De ezt az igaz ismeretet konkrétként, érzékelhető valóságként teszi élménnyé közönsége számára, tehát élmény–értékű hatással alakíthatja érzelmi magatartását” (Ujfalussy, 1968: 21).

Tapasztalataink szerint a mindennapi életben háttérbe szorul az esztétikai és érzelmi nevelés, pedig a transzfer hatás révén a jobb agyféltekére ható zenei elemek a bal féltekei tevékenységeket pozitívan befolyásolják, ami a teljesítményt optimálisan javíthatja (Dr. Konta, 2001). Az érzelmek áthatóan, és rendkívül befolyásolóan vannak jelen a gyermekkori

személyiségfejlődésben. Az érzelmi intelligencia a szív látása. Szellemi elődeink jelentős tapasztalatot és fontos kutatási eredményeket hagytak ránk.

Dalcroze és az euritmia az embert saját mozgástartományába vezeti vissza, őseredeti mozdulatoknak, a hangzásnak és a ritmusnak a forrásához (*Bagdy, 1991*).

Montessori módszerének az volt a célja, hogy tanítványaiból jó zenehallgatók váljanak; a gyermek-közösség igen sajátos közösség, olyan, melyben ki lehet, és ki kell fejleszteni a zenei intelligenciát. Nemcsak a megértés volt számára fontos, hanem az átélés magas foka is. Ennek érdekében tanításához a zeneirodalom mesterműveiből állította össze sorozatát. (*Szőnyi, 1988: 83*) Ez összecseng Kodály azon véleményével, hogy remekműveket csak remekművekkel lehet tanítani. Módszerében a belső hallás kifejlesztését tartja fontosnak, a kíséret nélküli a capella éneklést, melyet minél hamarabb egészítsen ki második szólam, mert ez vezet a tiszta intonációhoz.

Kokas Klára módszerében folyamatos a gyerek és a pedagógus közötti kapcsolat. E kapcsolat célja a gyermek szellemének, fantáziájának kibontása.

Saját, rendhagyó foglalkozásainkat 2010-ben kezdtük el, abból a célból, hogy a zenét és a zene nyelvét érthetővé tegyük az óvodáskorú gyermekek számára, különös hangsúlyt helyezve az élményszerűsége és a zene képszerűségére.

Kutatásunk célja annak a hatásnak a vizsgálata, melyet a zene gyakorol a 3-7 éves korú gyermekek személyiségfejlődésére.

A vizsgálat hipotézisei

- (1) Az interaktív zenei foglalkozások kedvező hatással vannak a gyerekek kreativitásának a fejlődésére.
- (2) A konstruktív tanulásértelmezés szerint a gyermekek tudásukat a nekik megfelelően kialakított környezetben, a saját problémájukkal foglalkozva, aktív, alkotó, felfedező tevékenység során szerzik meg. (*Dr. Varga, 2011: 7*) A zenés-játékos interaktív foglalkozások során sok ismeretanyag adható át, melyet a gyerekek beépítenek saját tudásukba.
- (3) A zene érzelmi nyelv. Megértése részben ösztönös, részben tanulható. A zenei fogalompárok megértetésénél alkalmazható ez a felfogás.
- (5) Az óvodában történő zenei nevelés kiegészíthető egyéb alternatív módszerekkel.

A vizsgálat mintája

A mintát 2010 és 2012 között mintegy 150-160 óvodában megtartott interaktív zenés foglalkozás, és az ezekről készült DVD filmek utólagos elemzése képezte. Külön kiemelném, hogy vizsgálataink kiterjedtek a kis falusi óvodáktól (8-12 fő) egészen a nagyvárosi (100-120 fő) intézményekig. Jelentős különbségeket észleltünk közöttük, de ezek részletes elemzését jelen tanulmány keretei nem teszik lehetővé.

A kutatás módszerei

Kutatásainkban a megfigyelés módszerét alkalmaztuk.

- (1) Foglalkozásainkon megfigyeltük a gyerekek érzelmi reagálásait.
- (2) Szóban tettünk fel kérdéseket a gyerekeknek a hallott zenéssel kapcsolatban, így figyelve meg fantáziájukat és kreativitásukat.
- (3) Azokban az intézményekben, ahol többször tartottunk foglalkozást, összehasonlítottuk a gyerekek reagálásait korábbi megnyilvánulásaikkal.
- (4) Az előadásokról készült DVD filmek elemzésekor megfigyeltük a gyermekek érzelmi reagálását.

A kutatás menete

Az óvodákba hárman megyünk, zongorás trió formájában, ami zongorából, hegedűből és gordonkából áll. Egy-egy „előadás” 35-40 percig tart. Igen fontos, hogy a gyerekeket saját megszokott környezetünkben keressük fel, így sokkal hamarabb feloldódnak, valamint ez esetben szervesen tudunk az óvodában amúgy is folyó zenei neveléshez illeszkedni. Foglalkozásainkon kifejezetten a magyar népzene és a klasszikus zeneirodalomra hagyatkozunk. Ennek komoly oka van. Minden nép zenei nevelésének a saját néphagyományából kell kiindulnia. (Forrai, 1974) A dallam és a szöveg csak ezekben a dalokban alkot tökéletes egységet. De ezeken a dalokon kívül a művészi értékű komponált zene is a zenei nevelés anyaga kell, hogy legyen. Kutatásaink során olyan irányított zenés foglalkozásokat tartunk, melyeken kifejezetten a gyermekek érzelmi és esztétikai érzékenységének a fejlesztését és azok hatásait vizsgáljuk.

Évente négy különböző előadást készítünk és mind a négy egy téma köré csoportosul. 2011-2012-es tanévben a zene és a természet kapcsolata volt a fő téma, míg 2012-2013-ban a

falusi élet a közös pont. Azon túl, hogy esztétikai érzéküket, kreativitásukat fejlesztjük, rengeteg ismeretanyagot is átadhatunk, melyet játékos formája miatt szinte észre sem vesznek.

A tudást nem a pedagógus hozza létre a gyermekben, hanem segíti a tanuló kisgyermek saját gondolati struktúrájának felépülését, vagyis optimális feltételeket teremt ahhoz, hogy ez a belső építkezés minél eredményesebb legyen. (Dr. Varga, 2011: 7)

Véleményem szerint a játék, a mese és az ezekhez illeszkedő zene képes ezt az optimális feltételt megteremteni. Az első cél a gyermekek fantáziájának, képzelőerejének megmozdítása. A túlzott eszközhasználat megöli a gyerek fantáziáját. Ha kizárólag a zenére összpontosít, figyelmét nem vonja el más, képzelete igen hamar beindul. Rendszerint egy történet, egy mese köré igazítjuk a zeneműveket, mondókákat, a gyermek- és népdalokat.

Az eredmények bemutatása

Kreativitás, és személyiségfejlődés

Az elhangzó zeneművek előtt nem mondjuk meg, hogy mi a darab üzenete, hanem megkérjük a gyerekeket, hogy utána mondják el gondolataikat. Engedjük, hogy maguk találják ki, hogy az adott történet merre halad. Nem ragaszkodunk a saját elképzelésekhez, engedjük a kicsiket gondolkodni. Ez természetesen nagyfokú rugalmasságot igényel a foglalkozást vezető muzsikus-pedagógustól. Értékesnek találjuk a gyermeki ötleteket, gondolatokat és hozzászólásokat, a képzelőerő megannyi megnyilvánulását. Azt tartjuk eredményesnek, ha nem kell a zeneműhöz tartozó, általunk kitalált történetet elmondanunk, hanem az óvodások által elképzelt esemény irányításában segédkezünk azáltal, hogy az elhangzott ötleteknek teret adunk, sőt bátorítjuk a szólni kívánókat és segítünk a történetet továbbgörgöztetni.

Példák:

Vivaldi: Négy évszak Vihar tétel- Dörög az ég, villámlik, esik az eső, stb.

Egy másik alkalommal már a következő válasz hallottuk:

„Az angyalok hordót görgögtnek az égen”

Brahms: D-moll Kettősverseny II. tétel A mesében szereplő két cica szereti egymást, vagy haragban vannak.

Brahms: Trió Op. 8 I. tétel A fonóban ezzel a zenével lesz meleg.

Debussy: Trió G-Dúr II. tétel- A szegény ember, és a szegény asszony boldog, mert van nekik két bors ökröcskéjük. Hallgassátok meg, milyen volt a szekerük.

Ismeretanyag átadása

Csip-csip csóka, vakvarjúcska... Az ismert dalocska éneklésekor soha nem merül fel, mi a „vakvarjú”? Olyan állat, ami vak, vagy valami másról van szó?(Dárdai 2010)

Megkérdezzük, hogy mi a vakablak? Olyan, mintha ablak volna, nem mégsem az. Vakvágány, vakbuzgóság, vakszerelem stb. Benne van a dalban, mégse hallja senki. A csóka.

Zenei fogalompárok megértése és alkalmazása:

Három zenei fogalompárt különböztetünk meg.

Ezek: halk-hangos, lassú-gyors és magas-mély.

„A tanulási folyamat a zenében ugyanaz, mint a „tudományos” területek konkrét tapasztalásainál, természeti törvényeinek megismerésénél.” (Forrai, 1974: 50)

A gyermekek érzékelés alapján, ingerként fogják fel a hanghatásokat. A többféle elhangzó szemléltetésből a gyermek kiszűri az azonosságot, és így érti meg a fogalmat.” Mivel felfogásom szerint a zene érzelmi nyelv, adódik a lehetőség, hogy a fogalompárok megértéséhez is alkalmazható ez az elv. A zenei párokat érzelmekhez kötjük.

Példák:

Halk-hangos. A gyerekekkel játékosan lovat patkolunk. Ennek a lovacskának a hátsó lába érzékeny, ezért halkan, óvatosan és lassan patkoljuk meg, nehogy megijedjen.

*Kipp kopp kalapács,
kicsi kovács mit csinálsz
Sárga lovat patkolok
Arany szeggel szegelem
Uccu pajtás kapj fel rája
Úgyis te vagy a gazdája*

Elmegyünk az erdőbe fát vágni. Néhányan messzebb mennek rőzsét gyűjteni, ezért a hangjuk halkabb, mert távolabb vannak.

*Vágok, vágok fát, de micsoda fát
Égi rekettyét, égi menyecskét
Aki velem vörs, én is azzal vörs
Fogadjunk föl egy pint borba
Hogy ez huszonöt.*

Lassú-gyors. Képzeletünkben kocsira ülünk és elutazunk. De mi húzza ezt a kocsit? Talán egy elefánt? Hogy mozog az elefánt. Lassan, mert nagy. Gyorsabb állat kell. Húzza egy gepárd, mert az nagyon gyors.

Kicsi kocsi három csacsi dőcögő-dőcögő

Benne gyerek kicsi kerek dőcögő-dőcögő.

Magas-mély. Cirmos cica és Kázmér a kandúr beszélgetnek.

J. Brahms: Kettősverseny II. tétel. Unisono a hegedű és a gordonka között.

A szegény ember és a szegény asszony története, boldogok-e vagy szomorúak.

Debussy: Trió G-dúr I. tétel, részlet. A két hangszer egymásnak felelget.

Egyéb megfigyelések

A vizsgált minta nagysága révén alkalmunk nyílik mintegy 150-160 óvoda napirendjébe betekinteni és megfigyelni az óvodapedagógusok és a gyerekek kapcsolatát. Azokban az intézményekben, ahol a nevelők hagyják, hogy a gyermekek elmondják élményeiket, benyomásaikat, sokkal nyitottabb a légkör.

Kíváncsibbak egymás véleményére, hajlandók egymást meghallgatni. Igyekszünk meghallgatni a gyerekeket, teret adunk élményeik elmondásához, így ők is meghallgatnak minket. Fontos azonban, hogy a foglalkozást megfelelő mederben tudjuk tartani. Fegyelmelés helyett a figyelem fenntartása célravezetőbb. Kokas Klára szerint ne a rendetlenkedőre szólj rá, hanem dicsérd meg a mellette ülőt, hogy milyen szépen viselkedik. Példa: Leopold Mozart: Gyermekszimfónia. Lovas szánnal utazunk, a gyerekek csengőt kapnak a kezükbe, ők a lovacskák. A többiek gyakran kezdenek el a lábukkal dobogni. Nem szólunk rájuk, hanem megkérdezzük, miért kell a lovak nyakába télen csengő? Mert a puha hóban nem hallatszik a paták dobogása.

Összefoglalás és ajánlások

A zene és a zenei nevelés az óvodai foglalkozások fontos és kihagyhatatlan része. Ez hatással van későbbi életükre a transzferhatások révén. A transzfer egy cselekvési mód átvitele egyik tényezőről a másikra. (*Woodworth - Schlossberg, 1966: 893*) Módszerünk segíti a kompetencia alapú oktatást, de speciális képzettséget igényel, hiszen hivatásos zeneművészek és pedagógusok vagyunk egyben. A későbbiekben - kutatásaim eredményeit összegezve - adaptálni lehetne módszerünket az óvodapedagógusok számára kész forgatókönyvek és CD mellékletek formájában, oktatási segédanyagként.

A gyerekek reakcióit figyelve felismerhető a tehetség korai megnyilvánulása. Nem kizárólag a zenei tehetségre gondolok, bár a ritmusérzék, a tiszta ének szintén kiütkező.

Visszaútnék fent említett véleményemre: a zene egy érzelmi nyelv. Műveléséhez és megértéséhez elsősorban képzelőerőre, intuitív képességekre, fantáziára és kreativitásra van szükség. Mivel kutatásaimban hangsúlyozottan a gyerekek reagálásait figyeltem meg, ezek a képességek nagyon hamar felszínre kerülnek, és ezek kibontása az életben nélkülözhetetlen képességek birtokosává teszi őket.

IRODALOM

Bagdy Emőke(1991): *Az euritmia alapjai*. Nonverbális pszihoterápiák. Zeneterápia .Kulcs a muzsikához Kiadó. Pécs.

Dárdai Árpád(2010): *A paraszti világ üzenetei*. Kutatók éjszakája. BPK 2010.

Forrai Katalin (1974): *Ének az óvodában*. Editio Mucica. Budapest .

Forrai Katalin (1991) *A művészetre nevelés lehetőségei az óvodai nevelésben*.

Óvodapedagógiai Nyári Egyetem Kecskemét. Zenei nvelés az óvodában. Hajdúböszörményi Óvóképző Főiskola. 34-38.

Kokas Klára(1972): *Képességfejlesztés zenei neveléssel. zenei nevelés az óvodában*.

Hajdúböszörményi Óvóképző Főiskola.

Lindenbergné Kardos Erzsébet(2005): *Zeneterápia*. Kulcs a muzsikához Kiadó. Pécs .

Szönyi Erzsébet (1988): *Zenei nevelési irányzatok a XX. században*. Tankönyvkiadó.

Budapest.

Újfaussy József (1968): *Az esztétika alapjai és a zene*. Tankönyvkiadó. Budapest.

Varga László (2011): *A legokosabb befektetés a jövőbe:a gyermeknevelés*. Magiszter.

Woodworth, R.S. – H.Schlossberg(1966): *Kísérleti pszihológia*. Budapest

KÍSÉRLETI DARABOK JEGYZÉKE

J.S.Bach: d-moll Kettősverseny (BWV 1043)

J.S. Bach: Arioso

J.S.Bach: Air

Bartók Béla: Este a székyeknél

Bartók Béla: Mikrokozmosz

J.Brahms: Trió Op.8 No.1

C.Debussy: Trió G-Dúr

Farkas Ferenc: Régi magyar táncok

G.Fauré: Álom után

G.F.Händel: Largo

J.M. Leclair: Sarabanda

F.Mendelssohn-Bartholdy: Szent Iván éji álom

L. Mozart: Gyermekszimfónia

W.A. Mozart:G-Dúr Trió

C.Saint-saens: Hattyú

Puccini: Zümmögőkórus

A.Vivaldi: Négy évszak

A.Vivaldi: a-moll Hegedűverseny